

EPILOG

Miodrag Bulatović

Miodrag Bulatović (rojen 1930 v vasi Okladi pri Belem polju v Črni gori) šteje poleg Iva Andrića med naše najbolj prevajane pisatelje. Njegove knjige so prevedli že v več kot 25 jezikov. Pisatelj, ki je bil rojen v Črni gori in se je po vojni preselil v Beograd, živi zdaj stalno v Ljubljani. Napisal je tri zbirke novel: »Djavoli dolaze« (1956), »Vuk i zvono« (1958) (knjiga je prevedena tudi

v slovenščino) in »Crveni petao leti prema nebu« (1959), dva romana, »Junak na magarcu« in »Rat je bio bolji«, dramo »Godot dolazi«, v kateri je duhovito parafraziral Beckettovo temo, in nazadnje za nemško RTV igro »Jovo i Pero«.

Bulatović je pisatelj, ki ga odlikujeta zelo značilen stil in čisto poseben svet, svet Črne gore. Njegove zgodbe so simbolične in ljudje in dogodki so v njih osvetljeni na način, ki spominja na slikarski prijem: bogastvo živih, kontrastnih barv, ki se križajo v širokopoteznih črtah.

Odlomek, ki ga objavljamo, je iz njegovega zadnjega romana »Rat je bio bolji«, ki je do zdaj izšel samo v nemščini.

ČEŠNJE

Antonio Peduto je imel pred seboj morje, rože in svetlobo. Toda zadnje čase teh treh stvari ni razlikoval. Oči je imel spet zatekle, roke so mu drhtele. Na sebi je imel starinsko obleko danskega plemiča, mehke škornje in dvorogeljnik z nekakšnimi kronami in levi. Sonce je viselo nad valovi, ki so se drobili in spet združevali. Sonce je bilo podobno cvetu. Gledal je proti jugu, medtem ko mu je v senca butala kri. Govoril je v nekakšno trobento, narejeno iz starih časopisov:

»Ko bi vedeli, o Nemci, da že dolgo ne razlikujemo zemlje od neba in da sta za nas življenje in sanje isto, ne bi bili tako neodločni! Samo še pomendрати vas moramo! Zemlja in vse poti, ki vodijo po njej, bodo potem čiste in lepe! Svet bo boljši brez vaše moči! O Nemci, zakaj se toliko obotavljate?«

»Poznam nekaj vaših pomembnih besed!« je zaklical Giuseppe Bonaccia z druge cvetoče češnje. »To so besede, ki jih ne marate, ki se vam gnusijo. Če nam ne odgovorite karkoli, kot ljudje, jih bom začel izgovarjati in ponavljati, da se boste grabili za trebuhe. Sploh pa vem, s čem in kako je treba z vami, enakopravno smo vas preganjali po Črni gori! Nikar me ne silite govoriti teh grdih besed, lahko postane slabo tudi meni! O Nemci, imejte usmiljenje do ljudi in vojskovodij, ki vam govore iz cvetja in vas nagovarjajo spoštljivo in strahoma?«

»Spet smo se mi trije srečali in ni je sile, ki bi se lahko upirala naši magiji!« je govoril Antonio iz češnjine krošnje. »O Nemci, na pol ste poraženi, ostanek nam izročite vsaj z besedami! Podleži in ljudožerci, ne pozabite, da je kuharica Ingelore že prešla na našo stran in da, tako rekoč, živimo složno kot v raj!«

»Ingelore je naša duša, naša kuharica, in kar je v tem primeru najbolj važno, naša vohunka!« Giuseppe Bonaccia je tu zastal, pogled se mu je zmračil. »Ne znam naprej, Antonio, preveč sem gorel. Antonio, oprosti, da se mi vedno pogosteje ustavljajo misli in mešajo spomini.«

»Peppe ima prav,« je rekel Antonio. »Ingelore od tu, z Lollanda, kar naprej hodi v vašo deželo. V Puttgardenu imamo bazo. O Nemci, ona je zdaj na našem glavnem junaku, na Maliću: jaše ga, pravi, da je to vzljubila v Španiji in da ji gre tako najgloblje. Naj ji bo, *neka joj ude, ima šta!* Malić, naša ideja in naš človek leži na hrbtu, pod glavo ima padalo! Medtem ko se ona natika nanj, mu razmika roke in ga poljublja na trdo bojovniško čelo in kljukasti črnogorski nos, jo on od spodaj zbada z rogom in sprašuje za razvrstitev vaših čet. O Nemci, ona je naša. Mar ni tako, Peppino?«

Giuseppe Bonaccia se je ozrl in videl veliko in belo kuharičino zadnjico. Meglilo se mu je v glavi, pa ni natančno vedel, kaj sta počela onadva spodaj na tleh. Oblivala ga je samo sramežljiva rdečica. Znojil se je. Šepetal je:

»O Nemci, če bi vedeli, kako sem gorel, kako sem ves ožgan in kako si želim, da bi vas premagali. O Nemci, poznate milost? O zveri, o psi, kaj bo z nami?«

»Peppino, rekel sem ti, da mi povej, kaj počno. Oči imam zatekle, polne so prahu, ne vidim jih dobro. Peppino, bliže si.«

»Kuharica galopira, nagnila se je naprej,« je skoraj jokaje rekel Bonaccia. »Škriplje z zobmi, šepeta po špansko, trga z zobmi rože, ki jih

ji ubogi Malić podtika, da ga ne bi pogrizla. Antonio, nikoli ni okrog moje glave brenčalo toliko čebel in mrčesa kot okrog njenih ritnic: cel roj! Kot da je vsa iz medu. Nikoli ni okrog moje glave... tako nepomemben sem. O Nemci, o zveri, če bi vedeli, koliko danskih čebel se je zbralo okrog medenih lukenj in špranj naše najdražje vohunke!»

»Ne obupuj, Peppino. Dovolj bo še zevajočih zadnjic in medišč, rojev in medu. Dovolj bo zdravja in življenja! Ne sklanjaj se naprej. Dobro se drži. In sporoči Nemcem, da je napad iz Danske nemogoče zadržati!«

»Sklonite se, o Nemci, ko bomo korakali prek s cvetjem in prepevaje!« je komaj utegnil dokončati stavek Bonaccia. »Nabrekajo kuharice in zemlja — zdaj se je najtežje ubraniti!«

»Se vidi s tvoje češnje Kiel, Peppino?« je tiho in mežikaje vprašal Antonio, ko je Giuseppe Bonaccia usmeril svoj daljnogled proti jugu. »Tam bi moral biti.«

»Vidim samo ladje, upajmo da so vojne, ladjevje,« je rekel Peppe. »Ladje, strehe in dim, ki je, se mi zdi, bel in lahak. Moj bog, koliko vode in hiš, ki na videz plavajo v peni.«

»Kako?«

»Čudno, toda v Nemčiji cveto češnje. Najmanj toliko jih je kot tu na Danskem. Nisem pa prepričan, da so potem podobnega okusa. Nebesa, koliko češenj!«

»Ne vidiš nikjer kosti, lobanj, ali kaj podobnega?«

»Samo češnje, s katerih blag južni veter odnaša cvetne listke. Ob vseh poteh, ki jih vidim od tu, so posajena drevesa. Zemlja je bela. Nobenih lobanj ni videti. Niti ljudi ni. Ne psov. Samo neskončna belina in v njej morda Kiel. Nad mestom so strehe, ki so tudi bele. Antonio, kdo je bil tam doma?«

»Se mar ne spominjaš tistega Nemca živahnih, okroglih oči, tistega, s katerim smo se srečali na črnogorski planoti?«

»Skoraj vse sem pozabil, Antonio. Oči in pamet imam polne bele barve, pene in rož in se razen ognja ničesar več ne morem spomniti. Gorel sem. Koža se mi lupi. Glava me boli. Je bil Nmec?«

»Ni naju hotel ubiti, pa bi naju lahko. Rekel je, da ni sposoben ubiti niti sovražnika brez ukaza, da je pravi Nmec, da ima pa nekaj deklet, od katerih mu je najljubša Frauke z materinimi znamenji okrog kolen in pod popkom. Če me spomin ne vara, je omenjal sever in celo Kiel. A ne vem, kdo naj bi bil tu doma: on ali njegove ženske. Niti tebi ni hotel poslati krogle v tilnik, pa bi jo bil lahko. Ime mu je bilo Cordes, skoraj prepričan sem o tem. Eckart Cordes!«

»To je Kiel, prav imaš. Kuharica že galopira, grizlja in trga češnjeve vejice. Kiel, točno: celo napis je bel. Nešteto dvigal je, podobna so

žirafam, bela so. Glavo stavim, da so tudi čebele, ki obletavajo Ingelorin med in satje, bele. Vse je belo. Kakšen dan, o Nemci!»

»Cordes, lep priimek,« je rekel Antonio in gledal morje in v daljave. »Kaj neki je bil po poklicu, ko je bil že Nmec. Svečar, klobasar, grobar?« Tudi Antonijeve oči so bile polne žoltega prahu. »Če tudi mene ne vara spomin, je bil zabaven. Mogoče je bil knjigarnar. Ni naju hotel ubiti.«

»Antonio, knjigarnar bi bil streljal,« je rekel Peppe in ostril daljnogled. »Oni so znani kot morilci. «Peppinov glas je bil nor in topel. »Vse je prozorno in lahko, tam v Kielu. Ljudje se s težavo prebijajo skozi oblake cvetja. Samo križ je črn. Zvonovi zvonijo. Najbrž je nedelja. Ali pa je koga zadušila svetloba. O Nemci, kje so kosti in lobanje?«

»Cordes, pokloni nam svojo pozornost. Če mi že takrat v Črni gori nisi hotel streljati v tilnik, napiši zdaj knjigo o nas. Tebi bo to lahko, knjigarnar ali grobar si, kar je, vsaj kot trdi Peppino, isto. Napiši v njej, da smo izbrali Dansko iz posebnih razlogov: s te strani ne pričakujete nič drugega razen mraza in snega. Treba vas je torej tolči od zgoraj, s čistega severa. Dobro smo maskirani. Med nami je voda, kar je zelo važno. Cordes ali Cordialis, kuharici, ki galopira, sega naš rog do grla. Duši se, medtem ko povsod okrog prav do vode cveto češnje. Življenje brez kakršnekoli zmage ne more biti lepo. O Nemci, ne žrite tega cvetja, ampak ga prepustite čebelam! Sprejmite boj, opazite nas!«

Antonia se je lotevala pijanost, neke vrste vrtoglavica. Videl je samo cvetje in v njem blagi, topli in vse zajemajoči mir. Poslušal je morje in zdelo se mu je kot kakšna raztrgana in stara pesem. Zamišljal si je, da je že na nebu, da plava nekje zgoraj. Širil je roke. Lahko bi še padel. Smejal se je, trepalnice so mu postajale vlažne.

»Ha-ha-ha, kako mi je žal za vas! Ha-ha-ha, o Nemci, če bi le vedeli, koliko plodnega cvetnega prahu je okrog repa naše Ingelore! Koliko čebel se, o Mensch Mayer, mota okrog njenega medišča. Ni več skrbi, grenkobe, trpljenja. Hočete medu? Vse je belo, lepo in čisto. Ona galopira in se natika, ona poje. Kako lepo je, če se ne dotikaš zemlje. S češnjevimi cvetom vas bomo pregnali v morje.«

»Oslepili vas bomo s cvetnim prahom, ne s pepelom,« je šepetal Peppino iz svoje krošnje. »Zgubili boste vojno, ker na take nasprotnike niste navajeni. Do zdaj ste se bojevali s podležji, podobnimi vam. Koliko medu je v lečah daljnogleda! Sklonite se, o Nemci, da bom videl Črno goro. Sklonite se in ne otesajte več s temi zvonovi!«

»Se vidi od tod Črna gora, Peppe?«

»Kot da je ni več. Celu smo oropali, opustošili, požgali. Slišal sem, da se je še ne dolgo tega valil dim nad kamenjem. Dobro se spominjam, kako sta drhtela zemlja in nebo.«

»Si pozabil na tisto planoto?«

»Ničesar ni. Ni konjičev. Vse otipljivo in vse, česar bi se živ človek lahko še spomnil, se je spremenilo v cvetni prah. Tam, v Črni gori, je vse belo. Ostala je samo svetloba.«

»Uboga naša dežela, ki smo jo razsekali na koščke, potem pa spremenili v dim in cvetni prah,« je hlipal Antonio in v grlu ga je stiskalo. »Čudovita, zlata, oropana domovina naša, oprosti nam. Oprosti psom, ki so po tebi zasejali kri in sifilis in te tako zamazali. Oprosti nam, o Črna gora, ki svetiš še zdaj, ti zvezda, ki si se nam zataknila v grlu. Oprosti ubogim iz rož, ki podnevi in ponoči klečijo pred teboj kot pred gomilo ob poti. Ne morem več, zadušil se bom. Usta imam polna čebel in popkov. Ne morem več, padel bom.«

»Tudi moje solze so bele kot Antoniove,« je strastno šepetal Giuseppe Bonaccia, usmerjal daljnogled in pljuval iz ust vejice in češnjevo skorjo. »In vse je belo, neoprijemljivo in neuničljivo, kar je okrog nas.«

»Mi smo iz svetlobe, iz prahu,« je rekel Antonio z dvignjeno glavo; očesne votline je imel polne slanega neba in morske vode. »Zato se vdajte, o Nemci!«

JABLANE

Bili smo pod jablanami. Zgoraj, v belih krošnjah, je brenčal veter in čebele. Dišalo je morje, sol in po komaj vzkllili travi razmetana hrana. Okrog njih in prav do konca danskega sadovnjaka in obale so bili psi. Ležali so na azbestnih pelerinah in čutili, kako pod njimi nabreka in poka zemlja.

»Ingelore, ljubica in rešiteljica,« je šepetal Antonio, ji poljubljal nizko in široko čelo in ji božal razpletene lase, ki jih je stresla nazaj in razsula po ramah in hrbtu. »Ingelore, vsi te imamo radi in te občudujemo. In obljujemo ti, da bo tudi tvoje ime vklesano na bodočem spomeniku norosti in zmage, ki ga bodo postavili nam v spomin. Ingelore, naša mucka in vohunka in jahalka, kakršne še nismo srečali!«

»Vsega tega sem se naučila v Španiji, Antonio,« je odgovorila majhna, okrogla ženska štiridesetih let in modrih nemških oči. »*Arriba España!*« Stisnila ga je k sebi, on pa ji je še naprej poljubljal lepljivi vrat, bujne prsi, oslajene z medom. »*Arriba la libertad!* Živela svoboda!«

»*Arriba* naša Ingelore, ki vsak dan odpluje v Kiel in išče Eckarta Cordesa, tega svečarja, knjigarnarja ali grobarja, človeka, ki nas ni hotel ubiti! *Arriba* Ingelore, Nemka in prava *mujer**, ki nas je oskrbela s

* Ženska.

hrano za več tednov, pa tudi s podatki, ki nam bodo olajšali bodisi napad bodisi obrambo! *Arriba!*«

»To so *los cojones*, Antonio!« je rekla romantična Nemka, z eno roko v Malićevih starinskih hlačah, a z drugo na Pedutijevih nedrih. »To so jajca! Kot da je Španec... častna beseda, iz Granade je. To je moč, to je lepota... *arriba la Republica!*«

»Česa takega ne pozna svet, Ingelore, to kar mencaš in težkaš z rokami,« je rekel Antonio in se ji dotaknil z ustnicami globoke doline med dojkami. »To imamo samo mi. Samo mi in nihče drug, prisežem.«

»Se da s tem premagati svet, ki ga oba sovraživa, Antonio?« Njene oči so se širile in Antonio je videl v njih jabolčno cvetje. »Nam je to dovolj in jih lahko s tem vse kaznujemo?«

»Lahko, moja veličastna *guapa!*« Antonio ji je kot pes tlačil nos in brado med dojke, grizljal je in lizal in zdelo se mu je, da je v nekem drugem svetu in nad zemljo. »Moja *guapa*, moja lepotica! *Tom žilom čemo ih, tim jajima, to svet nema!* Moja mlečna *mujer*, ki si pripravljena dati vse, kar imaš, za svobodo... oh, kako lepo je mojim ustom in mojemu čelu, *arriba la libertad!*«

»*Canalles y cobardes!*« je zavpila vsemu svetu z gnusom Ingelore. »Podleži in strahopetci!« Mečkala je in težkala Malićeve uteži. »Vaša moč je slabotna proti tej! To so *los cojones*, to je *hidalgo y camarada!*«*

»Utrdili smo se s cvetjem, ljudožerci in barabe!« je povzel Peppe in srkal iz lesene sklede pivo. »Skrivališča so nam bele veje jablan, kopica praznih vreč, nekaj pesti zemlje! Hej vi, na drugi strani, niti takšnega daljnogleda nimate, ne vidite dalj od nosa... zato ne morete niti vedeti, kako smo oboroženi, niti kako so izdelane in kako delujejo bombe, ki jih naša Ingelore težka in boža! Hej, vi tam!«

»Do temeljev bomo porušili vaše prekleto kurbišče!« je navdahnjeno rekla Ingelore podležem severa in juga. »Začeli bomo tu, o s kakšnimi bombami smo oboroženi, od tega čistega mesta, in pljuvali bomo na vas! Kuzlini sinovi, vi sploh ne veste, kakšna *casa de putas*, kakšna javna hiša, dežela, v kateri živite!«

Potem je legla zraven Malića in mu podajala kuhane klobase, mlačen in neolupljen krompir, posodo s pivom. Odkrila se je in ga opasala z nogami tako, da so ji spet okrog beder in medišča med nogami rojile čebele, ose in raznobarvni metulji. Antoniu se je zdelo, da se je v njej, medtem ko se je premikala, prebujala neka neznana moč severne dežele. Poljubljal jo je na čelo in na oči. Dišala je po medu, po hrani, po postanem moškem semenu. Z morja je pihljal veter. Nanju so se spuščali beli cvetni listki in lahak cvetni prah.

* Vitez in tovariš.

»*Cavallero*, zakaj praviš oslu *Taliano*, ko se pa že od daleč vidi, da je Španec?« je z drhtečim glasom vprašala Ingelore in se pri tem skoraj nasadila na Maličev rog. »*Cavallero*, poglej: *los cojones* ima skoraj tako velika kot ti!«

»Belgijec je, *camarada!*« ji je rekel Gruban Malić, počasi vrtel globus in z rdečim svinčnikom barval Nemčijo: začel je pri Kielu, šel proti jugu in zahodu, obkrožal mesta in celo cele pokrajine. »Iz nekega belgijskega cirkusa je, toda po starših je Anglež. Nastopala sva skupaj, veliko dežel sva tako premagala in ponižala.«

»Kje sta se bojevala, *amigo?*«

»V Gentu, Knokkeu in Antwerpnu sva dobila medaljo in diplomo. V Bergnu in Amsterdamu naju je sprejel in nahranil znameniti Bloemona: pri njem je bilo hrane, pijače in zabave na pretek! *Taliano* je pravi klovn in ljubimec. Z njim nimam težav, zdresiran je.«

»Zakaj mu pa potem ne rečeš *Belgico?*« je tiho vprašala Ingelore. »Ali pa *Ingles?*«

»Zame je vsak osel *Taliano*, *guapa*,« ji je rekel Malić in pljunil na neke kraje na globusu. »To je že moj tretji. Na *Taliano* se navadijo prej kot na *Slavo*, o tem sem se že velikokrat prepričal. Pazi, ljubica, pazi: to so vendar človeška *los cojones*. Oh, pazi... ali pa presedlaj na *Taliana*... oh, *mujer!*«

»*Arriba la Republica!*« se je iztrgalo Nemki, ko ga je zajahala. »*Viva los cojones!*«

Odvezala mu je pozlačeni flamski pas, s katerim je bil prepasan, odpela mu je smolnate hlače in že dolgo neoprano srajco, preštevala mu je rebra in iskala dlake po golih petelinjih prsih. Odpela mu je dolg ruski vojaški plašč, božala krzveno kapo, ki se je, medtem ko se je ona natikala, obračala okrog njegove glave, obrnjene proti globusu in Nemčiji. Bil je umazan, črn okrog vratu in pod pazduhami, a to je ni motilo. »Ne grem v vodo, moja *mujer*, dokler ne zmagamo!« ji je rekel tistega dne, ko sta se po vrnitvi iz Španije srečala in vzljubila. »Tudi jaz sem za zmago nad Nemci, nad Angleži in Američani, nad bogatimi, *camarada*,« je odgovorila in se stiskala k njemu prav tako kot danes in dodala: »Potem, ko zmagamo, se bova kopala in jedla, a Nemci in drugi, ki me niso mogli zadovoljiti in mi najti dna, bodo lačni in umazani kot midva zdaj.«

»Spet začenjata,« je šepnil Giuseppe Bonaccia in zardel.

Uspelo ji je, da se je celo sklonila, mu poljubila znojno in nagubano čelo in obračala drugo, bolj tesno cev naravnost proti Antoniu. Stiskala ga je, ga prosila, naj vsaj za hip pusti globus pri miru, in jo zgrabi z rokami za ritnice. Omenjala je hrano, skrivno skladišče klobas in krompirja in kislega zelja v predmestju Kiela, kjer ni mogla najti

tovariša Eckarta Cordesa, tega svečarja, grobarja ali knjigarja, ki bi jim prišel nadvse prav pri zbiranju vojaških in še nekih drugih nemških skrivnosti. Branil se je, upiral, razpiral ji je ritnice, kot je to delal z lubenicami. Na njiju so padali beli cvetni listi. Čebele so brenčale okrog golote. Pihljaj je slan veter.

»Moja *camarada y mujer*, še enkrat mi pred glavnim napadom povej, kako je v Nemčiji.«

Tudi Malićeve oči so bile, prav tako kot Antonijeve in Peppove, polne cvetnega prahu in odseva morja.

»Hranilka in zaveznica, mar veš, da smo pred najhujšim spopadom v zgodovini?« je šepetal od spodaj črnogorski vojskovodja. »Zato ponovi, kar si mi pripovedovala že v Španiji. Da si bomo zapomnili. Za borbo od blizu je poleg hrabrosti in moči potrebna tudi zvijačnost. Oh, *mujer*, pčila me je čebela, tam spodaj, mogoče je bila celo osa ali sršen, *los cojones* mi ne smejo zateči pred borbo s tevtonskimi biki in konji. Oh, *guapa*, povej mi, kje je to prekleto in do zdaj nerazkrito nemško srce, da ga iztrgamo in pogledamo, kaj se je z njim zgodilo, da tako rjove in bruha strup... bojim se, da je bil sršen, je že zateklo, kako bom šel naprej s tolikim svincem...«

»Dala ti bom hladne obkladke, ne boj se,« je rekla romantična *mujer*. »Nemka sem, vem, kako je treba z junaki in z jajci, to mi ne bo prvič.«

»Golobica in *mujer* z velikimi in mlečnimi prsmi, ki jih imam tako rad kot Dansko, kako je treba z Nemci?« V zadnjem času se tudi Malić ni mogel več obvladovati, drhtel je, nič manj kot Antonio in Peppino. »Golobica, ne bi rad, da bi to klanje dolgo trajalo. Zato mi povej, ali imajo Nemci srce in na kateri strani?«

»*Ahora!*« Zavila je oči, pogledala navzgor, zazdelo se ji je, kot da je njene ritnice in nebo obliznil plamen. »*Ahora! Zdaj! Jetzt!* Tako, *Monte-negrino!*«

Ko se je zdrznila, so se ji iz srajce z rožami zmuznile dojke. *Cavallero* jih je zgrabil, se z usti zagrizel v prvo in pričel vleči tudi desno. Skoraj bi jo prebodel in raztrgal. Z usti, polnimi njenega medenega mesa, je komaj uspel vprašati:

»*Guapa*, kako je treba z Nemci?« Okrog glave se mu je vrtelo nebo, polno čebel in vej jablan. »Tako, moja vitka srnica?«

»*Ahora!*« je zaškripala z zobmi Nemka. »*Ahora* in miruj, ne izmikaj se! *Ahora, Libertad in Republica* so besede, ki jih Nemci ne marajo, ki se jih bojijo kot kuge! *Ahora, ahora, ahora*: o bog, o vsi svetniki, omogočite nam, da zmagamo, da se maščujemo, da vse natakemo na to viteško čudo, ki mi predira trebuh! *Ahora*, o bog, kako si dober, ker si mi s svojega neba podaril takšnega *culeadora*, *jednog takvog tucača!*«

O Nemci, o skopljeni jeleni, o *caballos*, veste, kaj je to *corrida*? Če ne veste, vam jo bova pokazala moj *novio* in jaz! O Nemci, vam že mahamo z rdečo ruto! Kaj se tresete, zakaj nam ne odgovorite: moj *banderillero* y *novio* in jaz, pa tudi drugi, ki naju branijo pred muhami, smo pripravljene na vse! Med cvetjem smo, o *por favor*, čakamo vas. Oh, *ahora!* Oh, zdaj! Oh, *banderillero!**«

»Bomo zaplesali vsi skupaj *flamenco*, ko bomo zmagali?« je boječe rekel Giuseppe Bonaccia z Antonijevo želvo v naročju. »Mislim, *guapa*, da se bo dalo plesati *flamenco* v osvobojeni oziroma oropani Nemčiji? *Guapa*, mar ne vidiš, da uporabljam želvin oklep, poleg cvetja, kot srednjeveški ščit proti Nemcem? Ingelore, tudi jaz sem nekoč hotel tako. Oh, *cattolica*, pomiri se.«

»*Viva, viva, viva Dinamarca*, ki nam je dovolila, da jo premagamo in se na njenem cvetju že cele tedne valjamo in plodimo!« se je davila v smehu Ingelore in poskušala s pogledom in z razširjenimi rokami objeti celo skandinavsko deželo. »*Arriba Dinamarca, arriba* otok Lolland! Naj žive in cveto vse pokrajine, ki sva jih od Španije do sem prekrizala moj najdražji *novio Malić* in jaz! O Nemci, naj žive vsi, ki vas ne marajo... *caballos*, nisem več z vami!«

»So Nemci pripravljene in na kaj, *mujer*?« je od spodaj vprašal Malić in pokazal s prstom deželo na drugi strani Kielskega zaliva.

»Pripravljene so na vse razen na to, moj angel in moj *culeator!*«

»Imajo kaj denarja in kako bi prišli do njega?« je zbrano, čeprav ves poten vprašal Malić in ji razmikal obe polobli. »Kje imajo muzeje? Moramo se obleči kot pravi možje in junaki. Imajo sploh muzeje? Radi bi jih ponižali, veš *mujer*, to se pravi, da jim bomo vzeli vse, kar imajo, in jih potem tako kot druge prepričali, da so srečni in naj zato ne želijo in iščejo česa boljšega. Kako naj jih prevarimo, nenasitna moja *guapa* in moja najbolj spretna jahalka? To bi bilo treba narediti hitro in brez veliko krvi, kot v snu. Povej nam, *mujer*. Nauči nas.«

»Samo če boš delal tako, kot delaš zdaj, *hidalgo*. Samo tako.«

»Poznajo čast, Ingelore?«

»Vedno manj,« je rekla *guapa*. »Če bi jo poznali, ne bi bila niti šla v Granado in Cordobo.«

»Kaj so ponavadi po poklicu, ko tako slabo jedo, kot sama praviš?«

»*Ahora!*« zarezetala je kot kobila in zazdelo se ji je, da se ji bodo poloble povsem ločile, a Malićeva *banderilla* ji bo prišla do sapnika. »Naprej... do smrti tako... izročite nam brez krvi svoj veliki cirkus! *Ahora!* Mar ne veste, o Nemci, da nismo s tega sveta, iz te dežele?«

* *Banderillero* zabada biku v greben vratu *banderillo*, sulico, ovito z obarvanim papirjem.

»Kako se pa potem množijo, *mujer*?« je v strahu za konec boja vprašal Antonio in se stisnil k Peppinu, ki je vse opazoval iz za želvinega oklepa. »Brezspolno, kot ribe, kot polži? *Mujer*, odgovori nam in pazi: tudi on je, kot mi vsi, iz nekega drugega časa in ves iz svetlobe. *Mujer*, plesalka *flamenca*, kako se množijo Nemci, če se ne ljubijo, in kdaj, saj si nam že na Švedskem rekla, da ne poznajo nežnosti? Me slišiš, moja znojna *mujer*?«

»Jezus in Marija, iz mene bodo po vsem tem vzklike češnje in jabolka,« je šepetala s polnimi usti belih cvetnih listkov, čebel in os. »Češnje in jabolka ... s kom sem in v kateri deželi sem ...«

»Ne trgaj mi odlikovanj, moja nora *guapa*,« je v zanosu rekel Malić. »Ne trgaj mi odlikovanj, saj si sama rekla, da ne veš, če imajo Nemci muzeje. *Mujer*, mar ne slišiš, kaj te sprašuje Antonio? *Mujer*, zakaj so Nemci tako blede in postrizeni in zakaj se brezspolno razmnožujejo, ko je pa takole lepše? *Mujer*, čudovita moja *mujer*, daj vsakemu od mojih bratov dojko ... željna sta nemške krvi in mleka. Tako, moja edina *mujer*!«

»Vdajte se, slinasti polži, brez katerih bo svet boljši in lepši!« je zagrgral Antonio s kozjim vrhom njene dojke v ustih. »Vdajte se in pustite nas, da križarimo po deželi in razsipavamo seme in cvetje!«

»Tudi jaz bom to delal, razsipaval bom,« je zajokal Giuseppe Bonaccia in začel kot jagnje vleči kuharičino dojko. »Sejal bom ljubezen celo jaz, ki sem gorel in ves zgorel. Jaz, ki ničesar več nimam. Jaz, ki se skoraj ničesar več ne spominjam ... tudi jaz, ki zaradi jabolčnih cvetov ničesar ne vidim!«

»Mar ne vidite, kako se imamo radi in v imenu kakšne ljubezni in sloge vas prosimo, da se umaknete s poti, dokler ne bomo mimo!« je grgral Malić, prepričan, da ji v špranjo in v trebuh ne stresa seme, temveč ogenj. »Češnje so odcvetele, zdaj so bele jablane. Kmalu bo povsod naokrog trava in življenje: ko bodo danske češnje pordečele, najkasneje do takrat, se moramo pomeriti in vas podjarmiti!«

»*Hidalgo*, princ in knez, danes si naredil naslednika!« je jeknila ženska in se obrnila proti morju in belemu Kielu. »O Nemci, vi sploh ne slutite, kakšen sin bo to!« Oči je imela motne, ustnice nabrekle, kazala je zobe. »Malić ima nož in kopje, ščit in osla! Tak bo tudi sin! Neki drugi vitez pravi, da Gruban Malić zbada tako, ko so zbadali nekoč! Heroj, ki je kar naprej na oslu ali na meni, si ne prizanaša, njegova Dulcineja sem. Antonio pravi, da bi *Montenegrino* za moje krilo umrl ali da bi zanj ubil nekaj sto kislih Angležev! Oh, Nemci, kaj za vraga počnete?«

Sreča bi bila trajala večno, če se ne bi bil zgodil čudež. Antonio in Peppe bi bila kleče sesala do onemoglosti. Mogoče bi bilo priteklo celo mleko. *Mujer* bi bila kot prava volkulja gledala okrog sebe. Toda razburkala sta se morje in nebó. Malić in njegova *guapa* sta, pripravljena za nov galop, rekla skoraj hkrati, da se nagnusni sovražnik noče vdati. Nista se ločila, niti Antonio in Peppe nista nehala sesati in vleči njenega vimena. Za hip so ostali brez besed in negibni.

Potem je Antonio pogledal Malićev globus zraven želve. To je naredil tudi *Taliano*, ki se je tolkel s pisano gobo po trebuhu. Antoniu se je zazdelo, da je globus zavrel: čeprav jo je gledal skozi solze, je postajala zemljina kroglja še bolj rdeča, a vojna, ki se je začejala, še bolj jasna. Nemške vojne ladje — jadrnice so prihajale v danske teritorialne vode; s topovi so tolkli Lolland, bljuvali so dim in smrad. Stare in grde križarke so spremljale ribiške in druge ladje, vse umazane in zarjavele, med njimi so bili celo čolni na vesla, tako da se je morje Kielskega zaliva upogibalo. Na jamborih so plapolale trofejne zastave, reklame, še neposušeno perilo.

Na Malićevem globusu je bilo tudi nebo onečaščeno: muzejski dieslovi avioni so se dvigali z letališč Kiela, Flensburga in Oldenburga, pa tudi s skrivnih baz v Schoenbergu, Neumuenstru in Luebecku, se bližali Lollandu in tekmovali med seboj, kdo bo prvi nad zalivom in nad Dansko. Najprej so metali bombe, nabijali po ribah. Nato so se spet razvijali v strelce in šklepetali z izrabljenimi motorji. Antonio jih je lepo videl na globusu in nad nezavarovano Dansko: Vsi po vrsti so bili enomotorni, z dvojnimi krili, s kljubovalnimi repi in bombami, ki so se jih drug za drugim rešili in potem laže leteli. Prihajali so z vseh strani. Obračali so se na bok, izvajali nevarne ekshibicije, da so se jim pri tem videle žice in prečke, ki so vezale krila. Kadar so pikirali na danski sadovnjak, je Antonio gledal njihove pilote, podobne ljudem, v usnjenih oblekah in z velikimi kapami. Pomahali bi od tam zgoraj, pokazali z roko nekaj nedostojnega, rekli nekaj v svojem ostrem jeziku in zasmrdeli po nafti in olju. Mitraljirali so najprej plitvino, obalo in skale, ki so kukale in štrlele iz vode, nato njihove majhne rove s hrano na eni in kopico sena na drugi strani kanala; streljali so po sadovnjaku, s svincem in s puščicami lomili veje, z ognjem žgali cvetove. Iz utrdb Heikendorfa, Langholza in Hasselberga so nabijale starinske havbice, da so se granate, ki so zavijale nad Lollandom kot kopice prepletenih verig in pločevine, razletavale nekje v njihovem zaledju. Povsod okrog je zvenčala nemška kovina, slišati je bilo sirene in klice, mornarji so klicali na pomoč in se smejali. Nekje so igrali koračnice.

»Za božjo voljo, o Nemci, kaj pa delate?!« je zajavkal Antonio Peduto, ko je videl, da sta mu zemlja in prah zamazala odlikovanja in široko uniformo iz francosko-pruske ali kakšne druge važne vojske. »Ste normalni, kaj pa je to z vami?« jim je spet kriknil vprašanje in se odločil, da se bo pred smrtjo nalokal piva; pokleknil je na kolena, pokrile so ga veje in zemlja s kamenjem. »Nemci! O nori Nemci, napadate nas zahrbtno, nenadoma!«

»Napadate nas predčasno!« je zarjovela Ingelore, obkrožena z razmetano hrano, prevrnjenimi steklenicami in skledami. »Krvniki in sovražniki, češnje še niso rdeče! Umaknite se, dokler češnje ne dozori, dokler mi trava ne zrasedo do beder, dokler se po dolgih marših in hudih bojih nekoliko ne opomoremo!« Tudi ona je klečala, negibno, kot takrat, ko sta jo Antonio in Peppe sesala, in gledala predpotopna letala, ki so skoraj razpadala. »Izdajalci *Rupublice*, zavijte kam drugam ... prizanesite naši mali Danski!«

»Nemška kri bo tekla v potokih!« je rekel z žveplom poškropljeni Gruban Malić z osla. »Končno, končno! Toda, je bilo treba prav danes in tako?«

Tudi njegov globus je bil bel. In njegov plašč je bil bel in prestreljen in segal mu je do stremen in muzejskih škornjev. Tudi padalo na njegovem hrbtu je bilo belo, in ker je bil še umazan od medu in druge sladke ter lepljive hrane, so ga obletavale čebele in metulji. Osel je stopil k vodi, jezdec se je izprsil in zaklical:

»Hladno in izdajalsko Severno morje bo krvavo!« Zakašljaj je, skoraj bi ga bil zadušil dim in lahki jabolčni cvetni lističi. »Me slišite ... se že umikate, ali kaj?!«

»Glej, še smo živi!« je zakašljaj Antonio, ko je prilezel izpod zemlje in kupa polomljenih vej. »Anna-Maria, ki ima oči polne zemlje in bele barve, kje je najin sin Peppino?«

»Tu sem, Antonio,« je zajokal Guiseppe Bonaccia in z obleke dankega kraljeviča in z odlikovanj in številnih činov, na katere se ni več razumel, stresel blato. »Tu sem in umrl bom od strahu«, je nadaljeval iz kanala. »Oprosti, ker sem strahopetec, ker me spet boli trebuh, ker smrdim kot dihur!« Kuhal je iz kupa nagnite in slane slame in sena, drhtel in si z rokami pokrival obraz. »Antonio, s strahopetci, kot sem jaz, ne osvajaš sveta, ne pomagajo rože in besede! Da ne bi padel Nemcem, tem belim črncem v roke, bom izginil. Zbogom, Peduto!«

»Peppino, daj mi roko!« mu je rekel Antonio, ko so najbližje eksplozije nekoliko potihnile. »Meni ne moreš smrdeti; Peppino, kakršen koli si že, pridi k meni! Čudoviti in nezamenljivi posranček moj, kje si?«

Do takrat najmočnejša eksplozija je dvignila zemljo do neba, odnesla jablano s koreninami in vejami. Zrak se je spremenil v zvok in žveplo. Antonio si je razmazal kri po obrazu in bradi; videl je, da ima rane tudi po rokah in nogah. Ni si utegnil niti reči, da ga še ne boli. Roke je držal razširjene, usta odprta. Ni vedel natančno, kje je, niti s kom je, niti kdo ga je od zgoraj spustil sem.

»Kaj, tudi ti si ranjena, *mujer*?« je komaj spravil z jezika. »Sem, k meni, *guapa*. Zaščitil te bom. Nič nam ne morejo!«

»Izginjam, Antonio!« je rekel Peppino in, potem ko je odtrgal z njenega telesa dojko, stekel prek zemlje in vej. »*Mujer*, tudi ti oprosti: vzem sem ti levo, večjo, tisto mojo!«

Avioni so pikirali na sadovnjak, streljali, metali padalce in letake. Valovi so pljuskali na Lolland, prinašali so rane, mrtve ribe in cvetje. Antonio Peduto je kot pravi *cavallero* stiskal k sebi kuharico. Pljuvaje kri in pesek je Ingelore iskala s pogledom Malića, ki je branil otok. Viteza na oslu ni bilo. Samo tam, kjer je navadno stal njegov globus, je bilo videti rdeč madež, velik kot danska gozdna jagoda.

»Končno sem moški, o Nemci!« je zaihtel med dvema eksplozijama Giuseppe Bonaccia z levo kuharičino dojko v naročju. »Preganjali se bomo po Lollandu, črni ptiči, kot nekoč po Črni gori! Zaletavam se proti vam! Nazaj grem! Smrdim!« Morje je bučalo tako, da so valovi in kri prelivali njegov glas. »Ste še *hombres* ali pajki krvosesi, o Nemci, ki se spominjam vaših besed »*Komm, komm her, Taliano, komm, Scheisse... gut, aber schnell!*« Vse drugo sem pozabil, ker sem gorel in zgorel. Joj, ne jemljite mi njene dojke! To je vse, kar imam! Končno sem postal mož, ne kvarite mi sreče!«

Gruban Malić je s kuharico v naročju in prepričan, da je vitez bledega obraza in nabreklih jajc, zaustavil nemške krokarje, Antonio pa se je spustil na tla poleg izravnane jablane. Nič ni rekel niti ni zajokal. Nasmehnil se je, ko mu je Ingelore šepnila, da bo njen najljubši *novio* kmalu prišel.

Drhtela sta nebo in zemlja. Antonio je čutil, da mu iz rok in številnih ran uhajata svetloba in moč in da se njegova kri meša z njeno. »*Hidalgo* bo kmalu prišel«, ji je šepetal in sam pri sebi dodal, da je Malić tudi njegova, prav tako kot njena, sreča in bistvo. Vse otipljivo in neotipljivo se je spremenilo v prah in zvok.

»*No passeran!*« je napovedala *mujer* Nemcem, ki so prihajali in hodili z blatnimi čevlji po cvetju in morski peni. »*Canalles*, ne boste prišli čez!«

»Tako je, naša *mujer*«, je rekel Antonio in začutil na jeziku kri. »Oni v resnici niso *hombres*, kot tudi drugi ne, a lepo je, da smo jih

premagali!« Nato je počakal, da je bobnenje prenehalo. »Prav imaš, guapa: svet, ves svet je spet naš. Vse je naše.«

»*Arriba la Republica*,« je rekla in vgriznila zemljo. »Naj živita dve veliki in divji in žalostni deželi, ki sem ju vzljubila, *España y Monte-negro!*«

Okrog njih so lajali siti nemški psi.

JENEVER

»Williems, praviš, da si objadral ves svet?« je zapletal z jezikom Antonio Peduto in opotekaje se vlekel voziček z želvo. »Ves svet?«

»Veliko dežel, fant«, je rekel Williems van der Hoeven in pazil, da Anna-Maria ne bi padla iz vreče. »Poznal sem skoraj vsa pristanišča na zemlji.«

»So bile to vojne ladje, Williems?«

»Predvsem holandske jadrnice,« je rekel starec in mu pomagal, da se je dvignil ob vozičku: zaudarjal je po zemlji in ribah. Širok in naguban obraz se mu je razvedril, ko je nadaljeval: »Prevažali smo banane in riž, svinje in rože, zveri in vojake.«

»Nisi nikoli jokal?«

»*Nooit*,« je rekel starec in si potisnil ribiški klobuk na tilnik. »Nikoli.«

»Svet je bil torej tvoj?«

»Svet je bil in bo ostal njihov«, je rekel starec. »Meni je pripadalo morje in dolge plovbe.«

»Kaj pa imaš zdaj, razen mene?« se je nasmejal Antonio in ga objel.

»Njega«, je rekel Williems van der Hoeven in pokazal na levjega mladiča, ki ga je vodil na vrvi. »Ti in to levje ščene sta mi vse, če ne računamo Texel, na katerem sva že drugo leto.«

»Nihče ti ni zdaj kos, Williems.«

»To, kar imam, bi mi zavidal vsak nesrečnik, fant. Mar ni čudovito imeti leva, pa če je še tako zakrnel in oguljen, mornarja in otroka kot si ti, in še želvo, to ljubezen in vlačugo nad vlačugami! Bogat sem, Antonio. Bogat sem, veš.«

»Če natančno pogledamo, Williems, je življenje lepo«, je rekel Antonio in padel med starca in želvo. »Otok ptic je naš. Stokrat si mi ponovil, da so od nekdanj govorniki: 'Kdor ima Texel — ima tudi vso Holandijo', Vse je naše.«

»Življenje je zares lepo«, je rekel starec in sedel zraven Antonia. »Ne vem, kdo je to rekel, niti zakaj, najbrž je bil mornar dolge plovbe,

toda v tem je nekaj. Življenje je lepo, če od njega ne zahtevaš preveč in če ljudje, s katerimi živiš, niso slabi. Fant moj, vzemimo na primer naju: se komu sploh sanja, kje sva in kako nama je lepo? Oni sploh ne vedo, da je Texel otok otokov in da ni bolj čistega kraja pod nebom. Bil bi greh in sramota, če bi se pritoževala in preklinjala. Texel je biser, zapomni si!»

»Zahvaljena, Jezus in Marija, da sta nam dala Holandijo s toliko vode in neba«, je skoraj zapel Antonio in legel.

»Kdor ima Holandijo, ima lahko tudi ves svet«, je rekel Williems van der Hoeven in iz svojega raztrganega ogrinjala, podobnega pelerini, potegnil steklenico.

»Naj živita življenje in *Jenever*, močno žganje s Texela!« je dodal Antonio in se z drhtečimi ustnicami dotaknil vratu steklenice. »Ah, to je pijača, celo mrtvi bi jo pili! Williems, moj čudoviti stric, ali vedo, kako sva srečna?«

»Res si dobra, *Jenever*«, je rekel Williems in skozi steklenico pogledal nebo in morje. »Močna si, o *Jenever*, in naj se bog usmili kosti in duše tistega, ki si je izmislil tebe!«

»Ve sploh kdo, kje sva?«

Bila sta med rožami, ležala sta med tulipani. Objemala sta se, se vlekla za brado in se suvala kot prava bivša mornarja. *Jenever* je bilo konec, polivala sta z njo drug drugega in Antonia so še bolj pekle oči.

S tulipani, narcisami in vrtnicami v naročju je Antonio gledal mlin na veter, katerega krila so se leno premikala. Hotel je odhiteti dol, da bi ga bolje videl in bi mu pobožal in poljubil zidani podstavek. Toda ni mogel, ker ga je starec vlekel na tla in oba sta padla prek želve in leva.

»Ljubim te, Holandija, slana in plemenita dežela«, je šepetal Antonio in gledal mlin na veter, kanal in nasip, za katerim sta se začenjala morje in pena. »Ljubim tudi vas, bivši ljudje!« je zaklical strašilom za ptice. »Bi radi ta sladki strup, ta nektar, o moji črni fantje?« Pomolil je proti njim Williemsovo steklenico: strašila, pet ali šest na križe nataknenih moških oblek, so bila nema, a so se premikala, kadar je zapihal veter. »Hej, moji dobri mornarji, ki ste objadrali in poklinili ves svet, zakaj mi ne odgovorite?!«

»Pusti fante, Antonio!« je rekel Williems z levom ob nogah. »Njim je tudi brez naju življenje lepo, enako imajo radi sonce in veter, morje in zemljo.« Starčeve velike in modre oči so bile polne cvetnega prahu. »Pusti *jebače*, naj varujejo Holandijo pred pticami, Nemci in zlimi duhovi! Hej, fantje, kako se počutite med cvetjem?«

»*Bio jednom vojnik jedan*«, je zapel Antonio, ko mu je skočil lev v naročje. »Hej, fantje, vam pojeva, kajti življenje je lepo!«

»Vam pojeva, o holandski pustolovci in *mudonje*, ki ste po vseh lukah sveta stresali naše veselo moško seme!« je skoraj zahlipal Williems, kateremu je na razgaljenih prsah stala želva. »Pojeva tudi tebi, o morje! In tebi, o ves svet: *Bio jednom vojnik jedan*... vsem pojeva in bova pela, dokler se ne bova zadušila... z besedami in z žoltim tulipanovim prahom!«

Opoldne, ko se je sonce ustavilo nad mlinom na veter, je Williems van der Hoeven zgrabil Antonijev daljnogled in ga kot včasih topovsko cev naperil proti morju. Potem je začel psovati in peti v nekakšni evropski in mornarski mešanici.

»Vidiš kakšno ladjo, Williems?« je vprašal Antonio, ki se je spet dvignil na kolena in objemal tulipane.

Williems van der Hoeven je mahal strašilom in celemu svojemu otoku. Antonio se je spominjal Archibalda Becketta, Luckyja, ki ga je pozdravljajal z zvezanimi rokami, in fantiča, ki je jokal za zvezdami in za rumom. Pekle so ga oči in grlo in tudi on je gledal proti zahodu. Rekel je:

»Me slišiš, kozel stari?«

»Na Texelu že dolgo ni bilo takšnega dne«, je rekel Williems in miril srce in sapo. »Človek ne ve, česa je več: vode ali svetlobe, valov ali pene. Antonio, zdi se mi celo, da so morje in sončni žarki eno.«

»Vprašal sem te, čemu je podobno tisto, kar vidiš, če sploh kaj vidiš«, je prijazno rekel Antonio. »Williems, kozel stari.«

»Če me oči in tvoj daljnogled ne varajo, vidim svetlo liso. To ne more biti riba niti jata rib ne. Prej bi rekel, da je nekaj človeških okostnjakov na nekakšni ladijski razbitini. Nekaj takega, moj rdečelasi fant.«

»Ima to, kar vidiš, ta svetla lisa, obliko cveta?«

»Kako to misliš, Antonio?«

»Bi bilo tisto, kar se blešči tam na vodi, lahko cvet?« je tiho vprašal Antonio in začutil, da bo spet pričel peti in da se smeje od žalosti. »Nekakšen do zdaj ljudem neznan cvet?«

»No, lahko bi bil«, je rekel starec in dovolil levu, da se je igral z gležnji in raztrganimi hlačnicami. »Če bi gledal dlje, posebno še če bi počakal, da se premakne sonce iz zenita, bi mogoče še kaj videl. Zdi se mi pa, da so na vzravnanih okostjih lobanje. Velika, svetla lisa, podobna cvetu. Po tvoji zaslugi, o *Jenever*, se mi je posrečilo videti tako nenavaden cvet...«

»Ne utrujaj si oči, Williems«, je rekel na videz grobo Antonio Peduto in se spomnil neke druge dežele. »Pusti cvet, naj plava po vodi. Obrni daljnogled na drugo stran in poskusi najti Črno goro.«

»Dim in svetloba.«

»Se vidi planota? Ali gori trava, kamen in človeški sledovi? Ali smrdi smodnik in zapuščena ognjišča? Teka po trati konjiček z ranjenim hrbtom in maha z gorečim repom kot zmaj? Še glej, kdo ve, kaj boš še videl. Od tam sem, Williems, iz dežele, za katere ponižanje in propad sem kriv predvsem jaz.«

»Bojim se, da ne vidim tvoje Črne gore, ampak Nemčijo ali pa kakšno drugo zadimljeno deželo. Toliko stolpov in premoga je, da mi gre na bruhanje. Lahko si predstavljam, kako lepa je Črna gora, o kateri mi kar naprej govoriš. Ne, ne vidi se niti planinskega cvetja niti mlake, po kateri plavajo italijanska trupla, niti konjske grive, iz katere se usipata žerjavica in pepel.«

»Williems, star si in oči te varajo,« je začel Antonio in božal oguljene leva. »Od žganja in sonca se ti megli v glavi. Midva ne samo da vidiva črnogorsko planoto, ampak sva oba tam. Leživa med planinskim cvetjem, ki ga upogibata veter in plamen, in gledava, kako se topi nebo. Oba drhtiva, bojiva se za deželo, ki je kot obsojena, da izgine. Vse gori, vse! Gorijo cerkve in križi, plamtijo pravoslavni zvonovi, a okrog naju padajo zogleneli ptiči. Gorijo majhni domovi, strehe so že šle. Ogenj se blešči na volovskih rogovih, vgnezdil se je v kozje parklje in oslovska kopita, tli v ovčjih runih. Vse gori, Williems, celo dim!«

»Je lahko življenje lepo, če vse tako gori?« Starec je pil in ga postrani gledal. »Včasih se te bojim, klovn.«

»Molči, Williems van der Hoeven. In še mi nali, da bom lahko pognal skozi grlo tekselški tulipan. Še nali, vse kar imaš. Tako, kozel stari. Kako si velikodušen, o bog, ker si me spet pripeljal na črnogorsko planoto, prav tja, kjer se je vse bolj ali manj tudi začelo! Še in še, in še mi daj, Williems. *Jenever*, kako si močna in kako žgeš grlo in drobovje. Življenje je lepo, lepo, lepo, in ni je sile, ki bi ga lahko naredila grdega in umazanega. *Jenever*, čarovnija, pomagaj mi, da se dvignem in povej mi, kaj je s cvetom na vodi.«

»Ob tebi sem se še jaz napil, rdeči hudič, pa se mi v resnici zdi, da nisem na Otoku ptic, ampak v deželi, ki sem jo prek tebe vzljubil. Močna si kot usoda, o *Jenever*; ko je spoznal tebe, mu je lahko razumeti, da je življenje lepo in da v njem, razen cvetnega prahu, sončnih žarkov in pesmi ni ničesar.«

Potem sta, zleknjena in objeta, dolgo pila. Lev je trgal vrečo in močil blatni želvin voziček. Onadva sta skozi skoraj prazno steklenico

gledala sonce. Nebo je bilo čisto blizu in okroglo, z mlinom na veter v sredini, in oba je spominjalo na holandski cirkuški šotor.

Utrujena sta jokala za cvetom na vodi.

HIDALGO

»Antonio, oči me ne varajo več!« je zaklical Williems van der Hoeven in z roko, umazano od zemlje, pokazal na človeško postavo, ki se je črnila pred mlinom na veter. »Končno, človek!«

»K njemu, Williems«, je rekel Antonio, se plazil med tulipani in preskakoval žabe. »Tako, stari. Ti z ene, jaz pa z druge strani.«

»Raje bi, da bi me prevarale stare oči in bi ga ne videl«, je zastokal Williems in zraven moža v cunjah ustavil Antonijev voziček z želvo. »Nehaj mi napajati leva in brž sem, rdečelasec!«

»Drži ga, kozel stari«, je rekel Antonio z levom in z novo steklenico v naročju. »Ne sme nama pobegniti.«

»Ta ne more nikamor več«, je rekel Williems van der Hoeven. »Prišel je do mlina na veter in to je vse. Hej, fant, kaj pa počneš? Rdečelasec ne odgovarja. Videti je, da je gluh.«

»Peppel!« je zavpil Antonio in ga objel. »Moj sin Peppino, odkod pa ti na Texelu? Peppino!«

»Tako sem si ga tudi predstavljal,« je rekel od zemlje umazani van der Hoeven in potegnil iz steklenice, ki mu jo je dal Antonio. »Pravi mornar dolge plovbe. Vse na njem je muzejsko, od glave do bosih nog.«

»Kje imaš dojko naše *mujer*?« je še bolj pijan od starca brundal Antonio. »Z njo v naročju si bežal po Lollandu.«

»Vzeli so mu jo Nemci,« je rekel Williems van der Hoeven omahovaje. »Na svetu ni nič lepega, kar ne bi Nemci in Angleži vzeli drugim in posvinjali. Kakšna dojka je bila to, fanta?«

»Bujna, prava, ženska,« je našteval Antonio in stiskal k sebi človeka v osmojenih cunjah. »To je bila dojka s severa, polna mesa in mleka. Čista in leva, to se pravi večja. Dojka, ki se je spominjala Španije in Črne gore.«

»Če bi imeli zdaj to dojko,« je iskreno zajokal Williems van der Hoeven in pokazal škrbine in nebo. »Kje si, o leva in bela dojka naše *mujer*?«

»Peppino«, je začel Antonio in se odmikal, da bi ga videl celega. »Peppino, povej stricu Williemsu, da si gorel in zgorel, ko si zažigal vse tisto, na kar je tudi on pljuval s svojih ladij.« In Antonio se je komaj držal na nogah, medtem ko so ga gledale velike in motne Peppove oči. »Peppino, povej mu, da hodiš skozi ogenj in zažigaš od tistega dne,

ko smo srečali *hidalga* in klovne, in da si zato danes ves sajast, opečen in krvav.«

»Nikar se ne tresi, fant,« je rekel Williems van der Hoeven. »Tudi jaz sem požigal, pljuval in psoval. Zdaj smo vsi na istem, posebno še ti in jaz.«

»Povej stricu Williemsu, da ta orjaški tulipan, ki ga vlečeš na vrvici, predstavlja človeka, da ti v svoji ožgani glavi misliš, da je to človeško bitje, kateremu grozi nevarnost, in smrt in da si ti tisti, ki rešuje.« Antonio Peduto je premeril odtrgani cvet in zanko pod cvetno čašo. »Williems, ko sva se srečala v tistem črnogorskem peklju, je tako držal vrv in reševal naše strahopetce, ki jih je spodnašal plaz in jih goltalo brezno. Williems, mene je tako našel in vlekkel in mi brez kakršnega koli razloga rešil glavo.«

»Bravo, *Taliano*, ki vlečeš tulipan in misliš o njem, da je strahopetec,« se je komaj posrečilo zamrmrati Williemsu van der Hoevenu. »Boš tudi mene tako, če bom padel?« Ponudil mu je steklenico, majal se je, hotel ga je objeti. »Da nisi nem, *soldato*?«

»Nisem nem,« je rekel Guiseppe Bonaccia in začel drhteti in jokati. »Vlekkel te bom, stari, če boš padel.« Oči je imel velike in nore, a glas še dokaj enakomeren. »Nisem nem, toda ne vem, kaj počnem, pa tudi ničesar se ne spominjam. Nisem niti nem niti gluha.«

»Kako to, fant: ne veš niti, kako ti je ime?«

»Ne, stari. Ničesar več ne vem. Ne vem, kdo sem.«

»Ti si moj nezakonski sin,« je rekel Antonio Peduto in mu razgrnil obleko, da bi mu preštel rane. »Ime ti je Giseppe Bonaccia, krajše Peppe ali Peppino, in ko sem te srečal tistega dne v Črni gori, si vedel tudi tisto, kar so drugi pozabili. Iz neke vasi zraven Neaplja si. Poznal si vse ribiče. Rad si imel dekleta vsega sveta, po vodi in pesku sva jim pisala pisma. Ti si vsem prisegal na nežnost, grozil si jim.«

»Ne pravim, da jih nikoli nisem objemal,« je rekel Giuseppe Bonaccia, ko ga je Antonio vsega slekel in je pričel zaudarjati po ožganem, po znoju in po zemlji. »A ne vem, kdo sta vidva, niti tega o kom govorita. Ne vem, kdo sem.«

»Za božjo voljo!« je zastokal Williems van der Hoeven in si pričel jezno puliti svojo sivo brado. »Peduto, popolnoma so mu zgorela *los cojones!*« Starec je renčal proti nebu, mlinu na veter, vodi. »Kako ste to dovolili, o vsi svetniki? O krivica! O sramota! O žalost!« Grizel je vrat steklenice, vohal *Jenever*. »Kako naj se pa spominja, rdečelasec, ko je pa brez *los cojones!* Mornarji pravijo, da brez jajc ni spomina. Jaz pa njim in kmetom vse verjamem. Kdor nima *los cojones*, nima ne

glasu niti si ni sposoben zapomniti niti najbolj preproste mornarske pesmice. Vrnite mu *los cojones*, o vsi svetniki!»

»Oči so mi zatekle, spet me pečejo, Williems,« je šepnil Antonio. »Nalij mi, stari. In povej mi, kaj še vidiš.«

»Namesto zajčka med nogami ima narciso«, je rekel Williems van der Hoeven. »Kako si nepravichen in krut, o moj bog, in kako si naredil, da ima vse, kar se dogaja na zemlji, svoj začetek in konec! Narcisa med nogami: kako si velikodušna in dobra, moja Holandija! Rdečelasi, imel si prav: res smo na črnogorski planoti. Vse gorí in se spreminja v žerjavico in pepel!«

»Narcisa med nogami,« je zašepetal Antonio Peduto in padel zraven Peppina; gledal je, kako se krila mlina na veter rišejo na razžarjeno ozadje neba in vode. »Oprosti mi, Peppino.«

»Ne vem, kdo sem«, je rekel Giuseppe Bonaccia in vlekul tulipan. »Kaj je to narcisa?« Tudi on je omahoval; tulipan je bil moker in težak. »Lačen sem in žejen.«

»Pili bomo do nezavesti v čast tvoje narcise, *Taliano*«, je zagrgral Williems van der Hoeven, ko so se vsi trije objeli. »In v čast tvoje še rdeče brade, Antonio!« Starec je nagnil glavo nazaj, zlival si je v grlo, potem pa je močil celo zemljo, na kateri so ležali, prepleteni v klobčič. »Življenje je lepo, prelepo, fantje moji!« je skoraj cvilil in gledal strašila, ki so stala zraven njih. »Pojmo, pustolovci, ker bomo kmalu brez *los cojones* in brez spomina! Pojmo, sicer se bomo spremenili v cvet na vodi! Pojmo o *los cojones*, o spominu!«

*Bio jednom vojnik jèdan
hrabar i lep, lep i brz.*

Začel je Antonio, potem sta ga pa moč in spomin pustila na cedilu. Njegovega šepeta se je oprijel Williems van der Hoeven, božal je leva in želvo ter nadaljeval:

*Niko mu ime pravo znao nije
zvali su ga samo Vojnik naš.*

»Ne vem, kdo sem«, je rekel Giuseppe Bonaccia. »Mislim, da sem nekoč prepeval in da ni bilo pesmi, ki je ne bi bil imel nekje v spominu. Ne vem, kdo sem. To, kar pojeta, prvič slišim. Ne jemljita mi vrvi iz rok. O kakšni narcisi sta govorila? Lačen sem. Pojmo.«

*Vojnika zavole Marija, bez oca i bez majke.
Vojnik joj je bio sve, hrabar i lep.*

Iz zemlje in pene se je pojavil Carl Schlotterer. Bil je bos, opraskan in poln ran, z vojaškim plaščem na golem telesu. Kratki in skoraj čisto sivi lasje so mu obrobljali obraz. Oči je imel še lepe in žalostne kot tisto noč, ko ga je bičal Edgar Salomon. Njegov prihod ni nikogar presenetil. Klečal je na kolenih in gledal zdaj Peppina, zdaj mlin na veter in vodo. Vsi trije so ga objeli. Williems van der Hoeven mu je snel z vratu židovo zanko in ga vprašal, od kod mu toliko svinca. Carl Schlotterer si je na tihem rekel, da je spet med pravimi ljudmi, sprejel je Holandčevo steklenico in Antoniovo pesem, začel je premikati ustnice:

*I tek kad je otišao
rekoše svi, da vojnik od slame je bio
od slame sav, lep i brz.*

»*Tedesco*, čigave roke so to?« ga je vprašal Antonio, ki mu je skoraj padel na hrbet in mu z dlanmi pokrili očesne dupline. »Čigavi prsti ti, Nemec, preštevajo svinčene krogle po obrazu?«

»To so roke Herberta Siegmanna,« je rekel mirno Carl Schlotterer in začutil *Jenever* v možganih in v drobovju. »Herbert Siegmann mi bo prej ali slej izkopal oči.«

»Kdo pa je to, *Tedesco*?« je še bolj pijano vprašal Antonio Peduto. »Kot je videti, tudi mene puščata *los cojones* in spomin na cedilu.«

»Zmešani in penasti božjastnež, ki je na človeških telesih preizkušal prebojno moč svojega revolverja,« je rekel Carl Schlotterer in se spomnil Črne gore in *Romane*. »Herbert Siegmann, general, ne vem, od kod je bil. On me je enkrat za vselej premagal, povedal sem ti to že nekoč na ladji. *Slavo*, bojim se njegovih nohtov.«

»Čudovito je, da si takoj dojel, da smo spet na črnogorski planoti, da si spregovoril in si celo zapel z nami,« mu je rekel Antonio. »Čudovito je, da si tu in da ti ni treba nikamor naprej.«

»Zraven neljudi sem bil vedno nem, *Slavo*,« je rekel Carl Schlotterer in dovolil, da mu je Williems van der Hoeven nalil iz steklenice. »Tvoje Črne gore ne bom mogel nikoli pozabiti. Tam me je *Romana* prvič in zadnjič poljubila. Kako so me tistega dne pekla rane! Mogoče je sam bog hotel, Antonio, da se spet v njej srečava in napijeva. Črna gora, magija, spet sem s teboj.«

»Poteptali smo ti Nemčijo,« je rekel Antonio Peduto in mu umaknil prste z oči in obraza. »Herberta Siegmanna smo obesili za noge. Zdaj ni nikogar več, ki bi ti iztaknil oči.«

»Mar to pomeni, da ga ni in se mi ga ni treba več tako bati?« *Tedescova* svinčena maska se je nagubala, a se ni videlo, če se je hotel nasmehnuti ali kihnuti. »Ga je bilo težko ubiti?«

»Mi trije in še nekateri drugi smo mnenja, da ga ni več,« je rekel Antonio Peduto, preden je Williems van der Hoeven začel peti. »Ne boj se več za oči.«

»Življenje je lepo,« je rekel Carl Schlotterer z otroškim glasom in gledal mlin na veter s krili na nebu. »Kako je življenje lepo brez božjastneža Herberta Siegmanna, ki je mnogim iztaknil oči in s krogli raztrgal srce.« *Tedesco* z Williemsovo steklenico ni vzdržal na kolenih, s čelom je udaril ob želvin oklep in jih kot krivec pogledal od spodaj. »Sijajno žganje imate, ljudje. Prava črnogorska dvakrat žgana slivovka. Že dolgo nisem pil nekaj tako močnega.«

*Osta sama Marija, bez oca i bez majke.
Vojnik joj je bio sve, od slame sav.*

Bila je to prava pesem, skoraj šepet. Vsi trije so premikali ustnice. Negiben je bil samo Giuseppe Bonaccia, ki kot da je prepoznaval svet in predmete okrog sebe. Carl Schlotterer je držal na prsih Williemsovo steklenico, kot nekdanj konzervo Sergeja Ivanoviča, in gledal narciso med Peppovimi nogami. Ker so bili objeti, jim je bilo lažje ujeti glaso-ve in nadaljevati s pesmijo:

*Dobra i verna bila je Marija
bez vojnika, bez oca i bez majke.
Verna je bila, kao i vojnik
od slame sva, od slame sva.*

»Pogumno ste se borili, fantje moji«, je komaj spregovoril Antonio in pomahal strašilom, ki jih je bilo na stotine okrog njih. »Skupaj smo objadrali in osvojili svet, skupaj požigali in pljuvali na vse, kar je bilo na njem gnilega in grdega. Premagali smo Herberta Siegmanna, o tem sem prepričan, tako da nesrečniki, kot je naš *Tedesco*, lahko svobodno hodijo po zemlji, brez strahu za svoje oči in razum. Naša zmaga je popolna in čista in z njo se lahko primerja samo življenje, ki je lepo. Če vas ne bi bilo, ne bi bil ničesar zvedel o ljubezni in vdanosti med možmi, na levi.«

Williems van der Hoeven, Carl Schlotterer in Giuseppe Bonaccia so bili popolnoma pijani in objeti. Steklenica je bila prazna, a njihove glave in roke otrple. Gledali so, kako se sonce skrbno spušča na vodo in tja, kjer je bil cvet. Niso vedeli, kje so. Še manj jim je bilo jasno, s kom Antonio, oče družine, govori in odkod mu moč, da dviga roko in maha z njo.

»Za zmago nad svetom vas moram nagraditi, moji prijatelji in *los culeadors*«, je rekel Antonio in jih začel preštovati. »Ker se že od nekdanj požvižgam na evropske medalje in krone in križe in leve, vam moram

dati znamenje nekih daljnih in ljubljenih dežel. Varujte jih in jih razkazujte, *los jodeadors!*«

Antonio Peduto je stegnil roke proti strašilom. V mislih je božal obraze, ki jih ni bilo, poljubljal junake na čelo, stresal prazne rokave. Veter je pihljal z morja, v cunje oblečeni junaki so se ob škripanju križev in desak obračali drug proti drugemu in se tako pozdravljali. Medtem ko je miril Williemsovega leva, si je Antonio izmišljal za njih imena in nedostojne vzdevke.

»Prvemu in petemu dajem orden kraljice iz Sabe«, je rekel Antonio, in se pri tem spominjal Etiopije. »Desetemu in tistemu posmehljivcu, ki je sam s svojimi nogami in s slamnato kapo sposoben preplašiti jato ptic in zlih duhov, dajem laoško odlikovanje sto slonov. Mornarju raznobarnih rokavov in hlačnic, temu plemenjaku s tulipanom in narcisami okrog kolen in med nogami, dajem bolivijski orden kondorja z Andov. Pustolovcu, ki se mi najbolj posmehuje in me prezirljivo gleda, temu revežu, ki ga bo prvi močnejši veter prevrnil v blato med žabe in deževnike, moram na vsak način dati kitajski orden modrega neba in belega sonca. Vsem drugim, ki hrabro varujejo morju iztrgano holandsko zemljo, pa tajlandski orden devet dragih kamnov.«

»Življenje je zares lepo,« je rekel *Tedesco*, prislonil obraz ob želvin oklep in pobožal pijanega leva. »Oprosti, ker te imam rad od prvega dne, ko sem te srečal. Anna-Maria, kako si zrasla in kako si lepa.« Tudi oči Carla Schlottererja so bile polne cvetnega prahu in odseva morja. »Ti si zdaj odraslo dekletce in dovolila nam boš, da ti poljubljamo vrat, čelo in tačke, kot da si nam večna zaročenka ali sestra.«

»*Hidalgo!*« je kriknil Antonio, potem pa se je pričel smejati kot Archibald Beckett na ladji. »Malić, glaj Malić!« Mahal mu je z Williemsovim klobukom. »Klovn vseh klovnov!«

Gledali so ga vsi, celo strašila. Utrujen in bled je jahal na oslu. Na sebi je imel dolg ruski vojaški plašč in krzveno kapo, ki mu je z rdečo zvezdo vred drsela po glavi, muzejske belgijske škornje in jugoslovansko padalo na hrbtu. Na prsih je nosil odlikovanje več od vsakega drugega klovna in junaka, kar so se jih Antonio in njegovi bratje lahko spomnili. V levi roki je držal globus, zmečkan in obtolčen, toda popolnoma rdeč, v desni uzdo in bikovko.

»*Don* Gruban, kaj nas ne vidiš?« je s komaj slišnim in otroškim glasom rekel Antonio Peduto. »Ali veš, *Montenegrino*, ti bog ognja in ljubezni, da te že leta čakamo in da brez tebe nismo tisto, kar smo? *Hola, hidalgo!*«

»Opazil nas bo, *los picadors*«, je rekel Williems van der Hoeven. »Kakšen mož!« je dodal in pobožal leva. »Pravi Holandec.«

Hidalgo se je namrščil, si potisnil kapo do štrlečih ušes, spodbodel osla. *Taliano* je oživel, s prednjimi nogami je začel grebsti po zemlji; v tem trenutku je bil podoben divjemu žrebcu. Malić je povedal svoje, pljunil proti morju. Potem se je pognal proti mlinu na veter.

»Tako, knez,« je rekel Antonio in položil roke na Williemsova in Peppova ramena. »Tako, vitez in živi ogenj.« Antoniju je zastajal dih. »Tako, strela. Potrebna nam je samo še ta zmaga, tvoje veliko dejanje. Potem bomo z mirno vestjo lahko rekli, da smo premagali ves svet, da je vse naše in da je življenje lepo in razburljivo kot sanje. Tako, *hidalgo*.«

Taliano se je pripravljaj na zalet. Ves znojen in penast je strigel z ušesi in mahal z repom po zraku, odskočil je od tal in poletel navzgor. Takrat se je tudi suha in drobna Malićeva postava raztegnila in podaljšala. Roka je poskušala z globusom udariti eno od kril, ki so se premikala zdaj hitreje, zdaj počasneje. Jezdec in osel sta padala ob vlažen zid, zapletala sta se v bršljan in v nekakšne druge ovijalke, s težavo sta se postavljala na noge. Zaletavala sta se spet, cel trenutek sta trepetala v višini kril in padala v mlakužo med kače in dvoživke.

»Zadržujejo ga *los cojones*,« je rekel Antonio vsakokrat, kadar se je pognal navzgor in se skoraj dotaknil kril ali okroglega stolpa citadele. »Zadržujejo ga *los cojones* iz svinca, ni mu lahko.«

Gruban Malić ni nehal jurišati niti takrat, ko se je sonce skrilo onstran vode. Skozi solze in mračnino je bil velik in močan, jezdec nad jezdec.

»Ni trdnjave, ni mlina na veter, ki ga naš Malić ne bi mogel premagati,« je premagan od pesmi in žganja šepetal Antonio. »Čeprav ga zadržujejo *los cojones*, je zgoraj.«

Gruban Malić je jurišal. Udarjal je ob zid, padal. Veter mu je napihoval plašč, zanašal globus. Gruban Malić se tudi tokrat ni znal ustaviti.

»Zmaga,« je kot otrok zacvilil Antonio. »Zdaj imamo vse, Anna-Maria. Zmaga. Zdaj, ko smo takšni, smo najbolj ljudje.«

Mlin na veter je bil vedno bliže, vedno večji in bolj črn. Razen njega se ni nič videlo niti slišalo.

»Svet je naš za vedno, Anna-Maria. Zmaga, končno zmaga. Življenje je lepo, *cattolica*.«

Iz romana *Vojna je bila boljša*

Prevedel Bogdan Gjud